

VERGILIUS TEFSİRLERİNİN GELİŞMESİ

AZRA ERHAT

Klâsik Filoloji Doçenti.

Büyük şair ağaca benzer. Mevsimler geçtikçe dalları, yapraklan ağacı başka başka şekillere sokar; bazen görünüşü o kadar değişir ki, aynı ağaç olduğu sanılmaz. Asırlarca okunan şair için de bu böyledir: her devir onda başka kıymetler bulur, kendi meyillerine, zevklerine göre onu sever veya ondan uzaklaşır. Yıllarca filizlenme kabiliyeti ağacın kendinde mevcut olduğu gibi, büyük şair de bünyesinde devirlere ve muhitlere göre çeşitli şekilde tefsir edilme istidadını taşır. Bu tefsirler, zaman ve mekâna göre değişen okuyucuların şairle temasından doğar; şairin siması bu tefsirlerle zenginleşir, hayatı uzar; yeni tefsirlere yol açılabildikçe şair yaşar, açamazsa ölür. Vergilius gibi iki bin yıldan beri okunan bir şairi ele alırsak, engin bir hayat parçasıyê karşılarız. O, yalnız İ. Ö. 70 yılından 19 yılına kadar yaşamış olan adam değil, 20 asırlık bir edebiyatta türlü değişikliklere uğruyarak cahilliği devam eden şair simasıdır. Vergilius adını verdiğimiz bu hayat kompleksini tanımak için, şairin iki bin yıl boyunca insanlarla temasından geçirdiği istihaleleri de bilmek gerektir. Her devir Vergi-Hus'u kendi anlama ve araştırma metodlarına göre tetkik edip, hakkında kendi görüşlerinin mahsulü olan bir anlayışa varmıştır. Bu çeşitli anlayışları tefsir etmek, yani onların, mahsulü oldukları devir ve muhitte bağlılıklarını birer birer meydana çıkarmak, bugün klâsik Filoloji ilminin önemli araştırma sahalarından biri olmuştur. Bu işi Vergi-Üs tefsirleri için yapmak bilhassa verimlidir, çünkü o, klâsik şairler arasında, devirlere göre en çok revaç bulup en çok da tenkit edilmiştir. Fakat Vergilius hakkında bütün yazılanları okumak, bir filologun hayalinden bile geçiremeyeceği bir teşebbüstür. Biz burada Klâsik Filoloji ilminin modern çağlarında, yani 19 uncu asrın sonundan bugüne kadar yayınlanmış olan Vergilius tefsirlerinden bir kaçını ele alarak, bunların hangi metodlarla iş görüp ne gibi neticelere vardıklarını anlatmağa çalışacağız.

Vergilius'un ölümünden sonraki hayatı inanılmıyacak safhalar geçiren bir maceradır. İlk hıristiyanlar onu, isa'yı evvelden haber veren bir peygamber sayıp katakomblara, akidelerine uygun gördükleri mısralarını yazdıkları gibi, İtalya ve bilhassa Napoli halkı da şairin şahsiyetini masallarla süsliyerek, onu insanlara hayrı dokunan bir nevi büyücü, yaşama hünerini bilir bir insan olarak meydana koymuştur. Bu meyanda da İlk Çağın sonunda bilim dünyasında revaç bulan allego-

rik tefsir usulü Orta Çağda devam edegelmiştir. Bu metod şiirde, insan hayatını temsil eden gizli telmihler arar, meselâ Aeneas'iri geçirdiği fırtınaların, daima göz yaşu akıtan insan doğuşunu tecessüm ettiğini ile sürer.

Bütün bu görüşleri Dante " İlahî Komedyâ» sında toplamış ve modern zamanlara kadar yaşayacak olan bir Vergilius siması yaratmıştır. Dante'de Vergilius şairlerin şairi, "l'altissimo poeta, il maestro», (şairliğin şanı ve ışığı,,) "O değli altri poeti onore e lumel,, olarak karşımıza çıkar. Dante onu, geçmişin bütün büyük adamları arasında kendine cehennemde kılavuz ve mürşit olarak seçmiştir; Yeraltı alanlarında Homeros, Horatius, Ovidius ve Lucânus gibi büyük şairler onu hürmetle selâmlarlar.

Vergilius Rönesans'ta Dante'nin ona verdiği yüksek mevkiyi muhafaza etti. Dil bilgileri yunanca eserleri okumağa yetmiyen Rönesans adamları, bütün İlk Çağ edebiyatını Lâtinlerin vasıtasıyla tanımağa alışmışlar, Homeros'u Vergilius'la karşılaştırmak gerekti mi, daima yüksek payeyi Vergilius'a verirlerdi. Fransız klâsizm de bu yolda devam etmiştir, Rapin, "Comparaison d'Homere et de Virgile,, adlı yazısında, çok daha medenî, daha nazik olduğu için, Vergilius'u tercih etmektedir. Bu tercih ebedî eserin tarihî anlayışına dayanmaz, Ölçüye, zevke ve akla, üslupta zarafete duyguların tasvirinde inceliğe tapan 17 inci asır, Homeros'un gür sesi karşısında ürkmüş, kendisine bir Racine, bir Fenelon gibi yakın duyduğu Vergilius'a meyletmiştir. Şiirden, hiç anlamıyan 18 inci asır ise Homeros nefreti yolunda daha da ileri gider : Voltaire Ariosto'nun "Çılgın Orlando» sunu Odysseia'dan, Tasso'nun "Kurtulmuş Kudus,, unu İlias'tan üstün görün

Böylece Vergilius hayranlığı Lâtin dünyasında (yani Lâtineden müştak diller konuşan milletlerde) kök salmış bulunduğu bir ânda, 19 uncu asrın başlangıcında şimalden gelen bir edebî cereyan meseleyi alt üst etmiş, Homeros mu üstün, Vergilius mu üstün sualini bu sefer Vergilius'un aleyhine cevaplandırmıştır;, Özgenliği, tabiatan fıskıran ilhamı, tabiata yakınlığı şiirin güzel olması için şart koşan Herder, halkın dâhi sesini hissettiren Homeros'u göklere çıkartmış, eserlerinin her birinde kendinden önceki şairler arasından kendine örnekler seçip mısralarını bazen tercüme denecek kadar onlara uyduran ve bu yolda klâsik yetkinliğe ulaşmayı hedef tutan Vergilius'u yere batırmıştır. Geleneğe isyanı kendine parola etmiş olan bu cereyan, şahsında da, yarattığı kahraman Aeneas'ta da geleneğe saygıyı en büyük insanî kıymet olarak temsil eden Vergilius'tan nefretle baş çevirmiştir. O kadar ki, zamanın tarihçilerinden Niebühr Vergilius'un Aeneas destanını ölmeden evvel neden "yakmak istediğini bahis mevzuu ederken, derki: "şair son demlerinde baştan aşağı başka şairlerden aldığı ilhamlarla süslemiş olduğu bu eserinin gelecekte kendisi için bir alın "karası olacağını anlamış da ondan yok edilmesini istemiştir,,. Artık Vergilius'u

okumağa ne hacet? Ecloga'larının yerine çok daha canlı, çok daha gür ve realist sanılan Theokritos'un çoban şiirlerini okumalı, Aeneis'i değil, özgen destanın büyük dâhisi Homeros'u okumalı.

Bu zihniyet Romantizm'le zirvesine erişmiştir: Almanya'da artık Vergilius'tan bahis yok, yalnız mekteplerde talebeler eserlerini lâtince temrini olarak esniye esniye bir baş belâsı kabilinde okumaktadırlar. Römantizm'le beraber bu zihniyet, içten Vergilius hayranı olan Fransa'ya da girmiş ve epeyce karışıklık yapmıştır. Vergilius'a ananevi ve ruhî yakınlığıyla, Romantizm'in itiraz götürmez düsturları arasında kopan garip bir savaşı Victor Hugo'nun şahsında seyredebiliriz: Hugo, içinde büyüdüğü Vergilius şiirinin tesirinden kurtulamaz, hem onu inkâr etmek ister, hem de kendini tutamaz, en güzel mısralarının bir kaçında onu selâmlar.

Fakat Fransa bu savaştan Vergilius hayranlığını, Vergilius sevgisini kurtararak; çıkmıştır. Vergilius geleneği 19 uncu asırda Sainte-Beuve'ün "Etude sur Virgile»¹ adlı şaşılacak derecede, anlayışlı etüdünü, 20 inci asırda da Andrâ Bellessort'un "Virgile, son oeuvre et son temps,,² başlıklı eserini doğurmuştur.

Almanya'da ise bu zihniyet çok daha büyük tahribat yapmış ve Vergilius anlayışını bir hayli geciktirmiştir.

Ondokuzuncu asrın sonlarına doğru Alman klâsik filolojisi büyük bilgin U. von Wilamowitz-Moellendorff'un etüdları sayesinde Yunan tarihi ve edebiyatı üzerinde anlayışı bir hayli ilerletmiş bulunduğu halde, Latin edebiyatı ve bilhassa Vergilius hakkındaki tetkikleri pek iptidâidir. O zamanki araştırmaların tek gayesi kaynakları bulmaktır; meselâ Vergilius İçin, eserlerini hattâ mısralarını kendinden önceki hangi şairlerden, hangi eserlerden almış olduğunu tesbit etmek. Bu karşılaştırma metodu bir esere veya bir fikre kaynak olan mehası buldu mu durur, örnekle taklidi arasındaki farkları tespit etmek ve bu farkların sebeplerini araştırmak yolunda bir adım atmazdı. Bir fikrin muhtelif yazarlardaki ifadelerinin yan yana sıralanmasından ibaret olan bu usulle Vergilius'u toptan mahkûm etmek kolaydı. Gerçekten de mahkûm edilmiş ve unutulmuştur, o kadar ki, bir yazar umumî alâkasızlığa rağmen Vergilius'tan bahsetmeğe kalktığı için önsözünde âdeta özür dilemek zorunu duyuyor: Erich Bethe 1892 de yayınladığı " Vergilstudien ,,³ adlı yazısında aşağı yukarı şöyle diyor:" Vergilius'un ecloga'larını ele alman gerçi hoşça gitmiyebilir, fakat mekteplerde sevilmediği ve çok tetkik edilmiş olan eserleri yeni araştırmalara lâayık görülmediği için artık araştırmacı bulamıyan zevkli ve nazik şairin lehine olacaktır,,. Tempora mutântur T der

¹ Sainte-Beuve, Etude sur Virgile, Paris 1870.

² A. Bellessort, Virgile, son oeuvre et son temps, Paris 1937.

³ E. Bethe, Vergilstudien II, Rheinisches Museum 47 (1892), s. 577 il.

şair. „ Bir, Dante'nin ilâhî Vergilius'unu düşünün, bir de Bethe'nin makalesine, hem de pek zayıf olan bu makalesine muhtaç zavallı Vergilius'u! Vasf olarak da kendisine "zevkli,, ve " nazik ,, deniyor, o kadar.

Bethe Antikite'nin allegorik tefsir usulünden kurtulamamıştır: Vergilius komanercisi Servius 1 inci ecloga'daki çoban Tityrus'un Vergilius'un kendini temsil ettiğini söylemişti ("hoc loco sub persona Tityri Vergilium debemus accipere, non tamen ubique, sed tantum ubi exigit ratio ,,). Kısaca hatırlatalım: 1 inci ecloga'da iki çoban Tityrus ile Meliboeus yolda birbirine rastgelip konuşurlar. Octaviahus ve Antonius'un emekli askerlerine toprak dağıtmak için İtalya'nın birçok mıntakalannda köylülerin topraklarından kovulduğu felâketli zamandır. Meliboeus bu sebepten dolayı sürüleriyle göçmek zorunda kalmış, halbuki Tityrus toprağını muhafaza edebilmiştir. Konuşmada Tityrus'un bu nimeti Romada bulunan bir tanrıya borçlu olduğunu söyler; manzume bir taraftan Tityrus'un saadeti ve velinimetine olan şükranının ifade-sinden, öbür taraftan Meliboeus'un ve onun gibilerinin felâketini tasvir-den ibarettir.

Servius'un allegorik izahını tenkidsiz kabul eden Bethe, manzume-nin bir çok yerlerinde hal edemediği tezatlarla karşılaşılıyor: Tityrus manzumede ihtiyardır, halbuki Vergilius ecloga'ları yazdığı zamam genç bir adamdı, Tityrus Romaya serbestliğini satın almak için gittiğini söylüyor, oysa ki Vergilius hiç bîr zaman köle olmamıştır. Nasıl olur? 19 uncu asrın bilginleri bu mesele üzerinde epeyce zihin yorduktan sonra, garip bazı hal suretleri teklif etmişlerdir: meselâ biri (Voss) Tityrus Vergilius'un kendisi değil de, azad ettiği bir kölesidir, der. Biz bugün sanatçının konusunu şekillendirmek yönünde serbest olduğunu anlamıyan böyle tefsirciler karşısında şaşka kalırız; onları, bir manzara karşısında resim yapan bir ressamın, o manzaranın üç ağacından sade ikisini, çizdiğini görüp de, resmi hatalı, kötü, gerçeğe aykırı bulan bir adama benzetir ve anlayışsızlıkla itham ederiz. Fakat ilk klâsik filologlar arasında bu hataya düşenler çoktur; onlar dar bir akılcılığa körü körüne bağlı kalarak, akla, mantığa sığmıyan her mısırâğı, ya interpolatio, sahte diye kesip atarlar veya atmak mümkün değilse, onu bir kusur olarak şaire yüklerlerdi. Bethe de, bu filolog neslindendir: tefsirine çıkış noktası ve temel olarak manzumenin kendisini değil de, dar bir mantığa dayanarak konu hakkında a priori çizdiği bazı ana hatları esas tutar. Şair bu ana hatları takip ediyorsa, ne alâ, yoksa iphamla, mantıksızlıkla, iktidarsızlıkla itham edilir. Gerçi Bethe bu raddeye varmıyor, 1 inci ecloga'da gördüğü mantıksızlıkların» manzumenin sonradan birbirine katılmış iki parçadan ibaret olduğu varsayımını ileri sürerek, zamanının görüşlerini de, Vergilius'u da kurtarmağa gayret ediyor.

Yine 19 uncu asrın mahsulü olarak Richard Heinze'nin "Virgils epische Technik,"⁴ adlı eserini de hesaba katmalıyız. İlk tabii 1902 de çıkan bu eserle Heinze dünyaya Vergilius'un 500 sahifelik bir etüde lâ-yık bir konu olabileceğini ispat etmiştir. Eserin başlığından da anlaşıldığı gibi, Heinze etüdünde yalnız Aeneis'i ele almış ve Aeneis'-de de sadece destanın teknik tarafını. Teknik deyince ne anlıyor? Eskilerin "ars,, dedikleri şeyi, yani şairin ele aldığı konuyu şiir haline sokmak için şuurlu usullere, çarelere baş vurarak konusunu işleme. Heinze'nin de tetkik ettiği sadece bu işçiliktir. Şairin, muhitinin ve zamanının mahsulü ve mümessili olarak şahsiyetini, dünya görüşünü, Heinze isteyerek bir tarafa bırakmıştır. Tetkiki Aeneis destanında Vergilius'un sanat hedeflerini meydana çıkarmak ve şairin kendisine şuurla, iradeyle çizdiği bu hedeflere hangi üslup çareleriyle ulaştığını göstermekten ibarettir. Kıymet hükmü vermiye gelince, Heinze objektif bir bilgin sıfatıyla bundan büsbütün sarfinazar etmektedir. Kitabın birinci kısmında Aeneis destanının muhtelif motif ve konuları kaynaklarıyla karşılaştırılarak tetkik ve bunların Aeneis'te husûsî yeri ve rolü tespit edilmekte, ikinci kısımda bu tetkikten elde edilen bilgilerle Vergilius'un yaratma metodu, tasvir, terkip usulü ve hedefleri hakkında umumî neticeler çıkarılmaktadır. Heinze 19 uncu asrın mehzaz sayma usulüne önemli birileri adını attırmıştır; o, herhangi bir motifi hangi kaynaktan alındığını tespit etmekle kalmıyor, aradaki farklar üzerinde duruyor. Böylece ilk bakışta Vergilius'un, Homeros'tan veya başka bir örneğinden aynen almış olduğu sanılan bir motifi bambaşka bir mâna ve bir değer ifade edecek şekilde değiştirdiği anlaşılmaktadır. Öteden berî körü körüne taklitçilikle itham edilen Vergilius hakikatte, geleneğe saygıyı son haddine getirmiş olmakla beraber, yepyeni bir destan üslubunun yaratıcısı olmuştur. Yalnız, onun Homeros'a nazaran sanat hedefi başkadır, maksadı olayları hariçî bir zaman sırasıyla yan yana sıralamak değil, onları şuurlu ve olgun bir terkip sanatıyla tarihî mânaları bakımından bir vahdet içinde anlatmaktır.

Heinze'nin bu eseri ilim dünyasına zengin bir Vergilius anlayışı kazandırmış olmakla beraber, tefsirin modern metod ve amaçlarına göre tamam değildir. Heinze sistematik bir şekilde şuurluyu şuursuzdan ayırmakta, yani eserinde sâdece Vergilius'un sanat gayelerini ele almaktadır. Bu sanatın, şairin şuurla tayin edemeyeceği zamana ve muhite bağlılıkları hiç göz önünde tutulmamıştır. Heinze takip ettiği metodla bütün Vergilius'u kavrayamayacağını da pek iyi bilir; fakat gene de ars'tan ingenium'a, şekilden öze varmak için atılması gereken adımı atmaktan sarfinazar eder. Kitabın bir yerinde Aeneas'ın karakterini tetkik ederken, şöyle der: "Aeneas tipini, Augustus devrinin görüşlerini temel

⁴ R. Heinze, Virgils epische Technik, 3 te Aufl. Leipzig und Berlin 1928.

alarak açıklamak çok önemli ve çekici bir iş olurdu, fakat bu vazife Vergilius'un sanatını inceliyen bize değil, Roma ahlâkının tarihini çizenlere düşer». Tarihî görüşü ilmî eserde şart koşan 19 uncu asır ve buradaki mümessili Heinze, ilim sahalarını sonsuzca bölmek ve birinden öbürüne geçmemeğe dikkat etmekle, ilmi geniş, kavrayıcı bir tarih anlayışından mahrum etmektedirler. Bugün biz bir edebî eseri anlamak ve anlatmak için hangi ilim şubelerine baş vurmak gerekirse, hepsine baş vururuz, yeter ki, tamam bir anlayışa varalım,

ilim şubeleri arasında iş birliğini temin etmek şerefi Roman filolojisi alanında çalışan bir kaç bilgene düşer. Hocam Prof. Leo Spitzer Karl Vossler, Ernst-Robert Curtius ve Oskar Walzel ile birlikte, o zamana kadar birbirinden ayrı çalışan dil bilimiyle edebiyat bilimini birleştirmişlerdir. Buffon'un meşhur „le style c'est l'homme» (üslûp insanın kendidir, şahsiyetinin aynasıdır) sözünden hareket ederek, Spitzer üslûp tetkiklerinde Heinze'nin atmadığı ileri adımı atmıştır. Dili ve üslûbu yazarın, dolayısıyla temsil ettiği muhitin ve devrin ifadesi olarak en değerli bir canlı vesika sayarak, üslûp tetkiklerinden yazarın da sanatçı ve insan olarak edebî ve tarihî şahsiyetini, devrinin de dünya görüşlerini, sanat telâkkilerini, kısacası tefekkür tarihindeki mevkiini tâyin etmeğe çalışır ve ister istemez çözümsel (tahlilî) olan bir tetkikten daima bireşime (terkibe) varmayı hedef bilir.

O halde Heinze gibi Vergilius'un tekniğini, dilinden veya zihniyetinden ayırmak abestir. Hepsi bir olan Vergilius'un ifadesi olduğuna göre onun damgasım taşır, hepsinin tetkikinde hedef Vergilius'u bulmaktır,

Asrımızın başlangıcında filoloji ilminde beliren bu temayüller Vergilius araştırmalarında da çığır açmıştır. Yeni araştırmalarda ilk önce çoban şiirlerinin ele alındığını görüyoruz.

Friedrich Leo'nun "Vergils erste und neunte Ecloge", adlı yazısında bir şiirde yalnız şairin hayatına veya zamanının olaylarına telmihleri araştırmakla, şiirin anlayışına varılamıyacağını söyler; yok, eğer bir şiirin anlaşılması için bu noktaların açıklanması gerekiyorsa, o zaten şiir değil demektir. Güzel! Leo da 1 inci ecloga'yı doğru anlamak için büyük bir gayret sarf ediyor, fakat elindeki tefsir metodları o kadar zayıf, bu iş p kadar yeni ve geleneksiz ki, yazısı biriyi niyetin ifadesinden ibaret kalıyor.

1925 te sayın hocam Prof, Georg Rohde'nin "De Vergili eclogarum forma et indole"⁶ adlı doktora tezi yayınlanmıştır. Theokritos ile mukayeseyi çıkış noktası olarak alan bu etüd, bilhassa iki şair arasındaki terkip (composition) farklarını tebarüz ettirir. Ecloga'lâr, şiirin dışında kalan bazı noktai nazarlara göre değil de, kendi iç kanunlarına

⁵ E. Leo, *Vergils erste und neunte Ecloge*, *Kermes* 38 (1903) s. 1 il.

⁶ G. Rohde, *De Vergili eclogarum forma et indole* (Klassisch-Filologische Studien, Heft 5), Berlin 1925.

göre tetkik edilince, gayet açık ve ölçülü bir bütün olarak karşımıza çıkar. Eskiden beri, Theokritos'tan aynen taklid edilmiş sanılan çoban şiirleri hakikatte yepyeni ve Vergilius'a has bir hava içinde cereyan etmektedir. Theokritos'un kaba, pervasız komiğine mukabil, Vergilius'un yarattığı çoban dünyası ciddi, içli, yeni insani değerlerle doludur. Şairin bu ilk eserinde bile klâsik azamete erişen bir üslup sezilmektedir.

Vergilius'un kendine, şiirinin bir anında onu anlayacak kadar aklaşıldı mı, şiirinin geçirdiği gelişmeyi takip etmek artık mümkün olur. Bu bakımdan Friedrich Klingner'in "Virgils erste Ekloge"⁷, adlı etüdü modern tefsir metodlarının parlak bir neticesini teşkil eder. Çoban şiirlerinin bazılarında Vergilius'un Theokritos'u daha yakından takip ettiği, bazılarında ise ondan çok uzaklaştığı görülmüştü. Klingner, şairin son ve Theokritos'tan en çok uzaklaştığı manzumesi sayılan 1'inciye ele alıyor. Bethe ve sonra Leo 1 inci veya 9 uncu ecloga'ları tek başına, birbiriyle münasebeti olmıyan bir kül gibi tetkik etmişler ve bu şiirlerin birini kendi başına iyice anlamak mümkün olmadığından, çözemedikleri bazı meselelerle karşılaşmışlardı. Klingner ise bir şiirin kendi başına bir varlık olmayıp-bir bütünün içinde, yani şairin külliyyatının bir parçası olduğu kanaatine dayanarak, 1 inci ecloga'nın nasıl meydana geldiğini ve başka ecloga'larda onu hazırlıyan unsurları araştırıyor. Böylece 1 inci ecloga'da, manzumeyi kaplıyan ana motif olarak karşımıza çıkan kurtarıcı tanrı motifinin ilk izini, henüz daha Theokritos tarzında bukolik bir hava içinde cereyan eden 5 inci ecloga'da buluyor. Aynı motifi, bukolik muhitte tarihî gerçek arasında bir köprü vazifesini gören, fakat her iki muhiti de hâlâ ihtiva eden 9 uncu çoban şiirinde de takip ediyor. Nihayet bu motif bukolik atmosferden kurtulup, İtalya'nın, jnuayyen tarihî bir anda köy muhitini aksettiren 1 inci ecloga'da tam tecessüm etmiş ve ifadesini bulmuş olarak karşımıza çıkıyor.

Bu şekilde Klingner bize Vergilius'un eseri içindeki gelişmeyi adım adım takip ettirip, Aeneis'te ziryelenen tekâmülünün ilk hamlelerini apaçık gösteriyor.

Bu metodla tefsir, demin saydığımız hedeflere varıyor: hem 1 inci ecloga'nın Vergilius'un külliyyatı içindeki mevkiî tayin edilmiş, hem de şairin ana fikirlerinin ve onu ifadeye yarayan sanatının gelişmesi gösterilmiş oluyor. Yani 1 inci ecloga Vergilius'un eserinde yer aldığı gibi, Vergilius'a da zamanının, içinde insan ve sanatçı olarak bir yer vermek mümkün oluyor.

Şimdi Klingner'in bu neticelere nasıl vardığını gözden geçirelim. Etüd dört kısma bölünebilir:

1) Yazar kendinden önceki tefsircilerin elde ettiği neticeleri sayar, bunları tenkid eder ve kendinin varmak istediği hedefi söyler.

⁷ F. Klingner, Virgils erste Ekloge, Hermes 62 (1927), s. 129 il.

2) 1 inci ecloga'da yanlış anlaşılabilir iki misrağı açıklar (I 27, 64). Burada doğrudan doğruya bir sintaks meselesi ele alınmıştır: iki kelimenin yanlış olarak birbirine bağlanması, manzumenin toptan anlayışını güçleştirmişti, teklif edilen yeni anlayışın Lâtin diline ve gramerine uygun olup olmadığı araştırılıyor, benzer misaller gösteriliyor. Sonra *doğru olabileceği* anlaşılınca, yeni anlayışın metni mânâ bakımından da aydınlattığı, *sanat* bakımından da zenginleştirdiği ispat ediliyor.

Bu noktadan çıkarabileceğimiz netice nedir? Tefsirin ilk işi metni gramer ve sintaks bakımından *tamamen* aydınlatmaktır. Metni bu bakımdan anlamak için gramere, başka eserlere baş vurulabilir. Fakat bir anlayışı kabul etmek hususunda bize yalnız gramer değil, 19 uncu asrın akılcı bilginlerinin yegâne destek bildikleri "ratio", değil, sanat görüşleri de yardım etmelidir. Doğru anlayış herhalde hem mânâ, hem de sanat bakımından üstün olan anlayıştır.

3) Şiirin tefsiri: Şiir mısra mısra takip ediliyor. Bölümleri meydana çıkarılıp, *kuruluşu* gösteriliyor. Her kısımdaki, ana fikir aranıyor. İki ana fikir veya ana fikri temsil eden iki kişi varsa, her birinin kendine düşen temayı nasıl ifade ettiği; kuruluş bakımından bu iki tema'nın birbiriyle ahenkli münasebeti. Ana fikirden bir ayrılma varsa, kaydedilmesi, bunun nasıl bir intiba uyandırdığı: 1 inci ecloga'da Tityrus'u göçmekten kurtaran tanrının ve Roma şehrinin bir az esrarlı bir şekilde kutlanmasından sonra, tema köy hayatına dönüyor: bu parçada bir bekleme, bir gerginlik seziliyor; beklemenin sonunda başlayan crescendo'da karşılıklı iki tema birbirine cevap verir: Tityrus'un saadet teması, Meliboeus'un felâket teması. Nihayet ikisi de tatlı bir decrescendo ile, gün batarken kırları kaplıyan sulh- sükûn havası içinde sönmektedir.

4) Şiirin, Horatius'un 16 ıncı epodos'u ile mukayesesinden dahilî harplerin doğurduğu felâket motifinin tarihî bir gerçeğin ifadesi olduğu görülüyor. Fakat tarihî gerçeğe kurtarıcı tanrı ve ümit motifinin ilâvesi nereden gelmedir? Bu motifin Vergilius'tan başka hiç bir yerde menşei olmadığı ve 5 inci, 1 inci ve 4 üncü ecloga'larda tecesüm eden bu fikrin Vergilius'un hayat ve eserine hâkim ana fikir olduğu ispat edilmektedir.

Böylece şiir manalı bir bütün olarak karşımıza çıkıyor. Velayet basit bir metodla: "Klingner anlayışına sadece şiiri dikkatle okuyup, metni takip etmek yoluyla erişmiştir. Ondan önceki tefsirçilerin işledikleri anlayış hatalarının, peşin fikirlerle işe başlayıp dikkatli okumadıklarından ileri geldiği belli olmaktadır. Böylece Klingner'den içimizi açan önemli bir ders alıyoruz: bir edebî metni dikkatle okur ve okuduklarımızı metodik bir şekilde kendi sözlerimizle anlatmağa çalışırsak, o metni yarı yarıya tefsir etmiş oluruz.

Bilginlerin bir türlü çözemedikleri Tityrus Vergilius mu, değil mi meselesine de Klingner sanat ve şiiri de göz önünde tutan, bir hal su-

reti vermektedir: 1 inci ectoga'daki Tityrus, daha doğrusu Tityrus'ün ifade ettiği şükran duygusu Vergilius'undur, Sebebi de çok basit: bu duygu o kadar sıcak, o kadar samimî bir eda ile söylenmiştir ki, başkasının olamaz.

Klingner'in bu etüdünden ve birinci dünya harbinden sonra Almanya'da çıkan başka yazılardan da anlaşılıyor ki, Vergilius'u beğenmeme çağı, bu memlekette sona ermiştir. 1930 da bütün dünyanın kutladığı, şairin doğumunun 2000 inci yıl dönümüne Alman bilimi de bir çok anlayışlı eserler ve yazılarla iştirak etmiştir. Bunlardan birer birer bahsetmek için vaktimiz müsait değildir. Yalnız bugünkü Vergilius araştırmalarının durumunu kısaca gözden geçirmeme müsaade buyurunuz.

Vergilius ihtifali yılında yayınlanan eserler iki nevidendir: daha geniş bir okuyucu kitlesine hitap eden essafiler ve muhtelif dergilerde çıkan ve her biri modern ilmî Vergilius anlayışının bir parçasını aksettiren araştırmalar. Fakat Klingner'in dediği gibi, Heinze'nin eserine karşı konulabilecek ve zamanın Vergilius anlayışını, şairin bütün eserine şâmil ilmi araştırmalarla kuvvetlendirecek toplu bir esere modern ilim henüz malik değildir.

Bu bakımdan ortada hâlâ bir problem vardır. Gerçi Klingner'in yaptığı gibi, bir mazumeyi ele alıp onunla Vergilius'un önemli bir ana fikri tespit, hattâ mukayeseden onun gelişmesi de takip edilebilir. Fakat şairin eseri o kadar geniş ve zengindir ki, tek tük etüdlerle kavramaya imkân yoktur. Hele Aeneis'in tefsiri için bu metod yetmez. O halde Vergilius'un çoban şiirleri için metin üzerinde ilmî araştırma metoduna sahip olduğumuz halde, Georgica ve Aeneis için metin temeline dayanmayan umumî mütalâa ve fikirlerle mi iktifa etmeliyiz?. Şüphesiz ki hayır. Bu alanda yeni araştırmalar beklemek hakkımızdır.'

Bu bekleyişe Friedrich Mehmel'in "Virgil und Apollonius Rhodius",⁸ adlı etüdü bir cevaptır. Klingner Vergilius'u sadece estetik noktai nazardan ve eserin içinde tetkik etmişti. Fakat bir de tarihî noktai nazar, yani Vergilius'un Homeros'a, Apollonius'a neler borçlu olduğunu araştırıp tespit etmek vardır. Gerçi Heinze bu işi ele almıştı, fakat meseleyi vaz edışı dar ve hatalıydı, yani Vergilius'un üslûbunu geniş manada (meselâ bir Spitzer'in anladığı mânada)"tetkikten kaçınıp sadece teknik ve hedefler meselesi üzerinde durmuştu. Mehmel ise aynı konuyu başka bir zaviyeden ele alıyor; "üslubu bir iradenin mahsulü değil de, şairin şahsiyeti ve içinde yaşadığı zaman ve muhit şeraiti tarafından tayin edilen dünya görüşünün ifadesi,, sayıyor. Aeneis bazı tarihî şartlarla meydana gelmiş bir olgudur, bu tarihî olgunun özü aranmalıdır. Onu kesin olarak meydana çıkarmak için, Vergilius'un seleflerinden neler aldığını ve bu aldıklarını nasıl verdiğini

⁸ F. Mehmel, *Virgil und Apollonius Rhodius, Untersuchungen fiber die Zeitsvorstellung- in der antiken epischen Erzählung-*, Hamburg 1940.

tetkik etmeli. Bu ancak Vergilius'u, Homeros'tan Hellenismus'a, oradan Vergilius'a ve Vergilius'tan Orta Çağa kadar uzanan bir târih akışı içinde tetkik etriikle olur. Yoksa bu gelişme içinde bir tek nokta, meselâ Vergilius ele alınır da, Öncesine ve sonrasına sade o noktadan bakılırsa, tefsirde Vergilius'un seleflerine ve haleflerine haksızlık edilmiş olur.

Homeros, Apollonius, Vergilius birer sütunu olan bu tefekkür tarihi abidesini, her cephesinden aynı itinayla tetkik etmek insan gözü için pek zor bir iştir. Mehmel de ilk Çağın destanında bir motif seçmek zorunda kalır : *zaman mefhumu*. Bu mefhumun Homeros destanında, Apollonius'ta, Vergilius'ta ve Vergilius'tan sonra nasıl ifade edildiğini araştırır.

Mehmel'in, çıkış noktası herhalde doğru ve övülmeğe lâyıktır. Etüdünde Homeros, Apollonius ve Vergilius'un üslupları bütün şahsiyetlerinin ifadesi olarak tahlil ediliyor. Şahsiyetler de daha geniş zaman ve mekân çerçeveleri içinde, meselâ Apollonius bütün Hellenismus cereyanı içinde tetkik edilmektedir. Fakat Mehmel'in ön sözünde yaadettiği geniş senteze varılıyor mu? Bu suale cevap vermek belki çürettir, ama bence varılmıyor. Etüdün okunması evvelâ çok güçtür. Gösterilen malzeme şüphesiz ki çok ilgi verici ve değerlidir. Fakat okuyucu malzeme bolluğu içinde kayboluyor. Sonra malzemenin tefsirinden çıkan fikirler de beklenildiği kadar zengin değil; meselâ Homeros'un zaman mefhumunu nasıl kullandığından çıkan netice şu cümledir: "ein Mensch der Mitten unter den Dingen steht,, (olayların içinde, ortasında bulunan bir insan) — Apollonius için "Zuschauer in Distanz der Dinge» (olayları uzaktan seyreden insan) deniyor, Bence Mehmel üç şairi birden tefsir etmekle hiç biri hakkında açık bir fikir veremiyor. Teşebbüsü şüphesiz çok değerlidir, ufuklarımızı genişletmiş ve belki geleceğin tefsir metodlarını bize öğretmiştir. Etüdü ise, henüz bir denemedir.

Acaba tek bir manzume tefsir etmek usulünden vaz geçmeli mi? Bu metolla senteze varmak şüphesiz çok zordur. Fakat Mehmel'in metoduyla senteze varılabilecek mi? Belki. Henüz açık olan problemin halli için her halde Mehmel'inki gibi daha bir çok denemeler lâzımdır.